

ЎҚУВЧИЛАРДА КРЕАТИВ ФИКРЛАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.061>

Азимов Юсуфжон,
ЎЗМУ Жиззах филиали катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақола компетенциявий ёндошувнинг моҳияти ва унинг ўқитиш жараёнидаги турли жиҳатлари, уни амалга оширишдаги шарт-шароитлар кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: компетентлик, компетенциявий ёндошув, креатив, таълим, таълим жараёни, ўқувчилар.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ

Азимов Юсуфжон,
старший преподаватель Джиззакского филиала Национального
университета имени Мирза Улугбека.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность компетентностного критерия и его различные аспекты в процессе обучения, условия его реализации.

Ключевые слова: компетентность, компетентностная лаконичность, креативность, образование, образовательный процесс, учащиеся.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN STUDENTS

Azimov Yusuffon,
senior teacher of Jizzakh branch of National university after named Mirza
Ulugbek.

Annotation. The article considered the essence of the competency criterion and its various aspects in the teaching process, the conditions in its implementation.

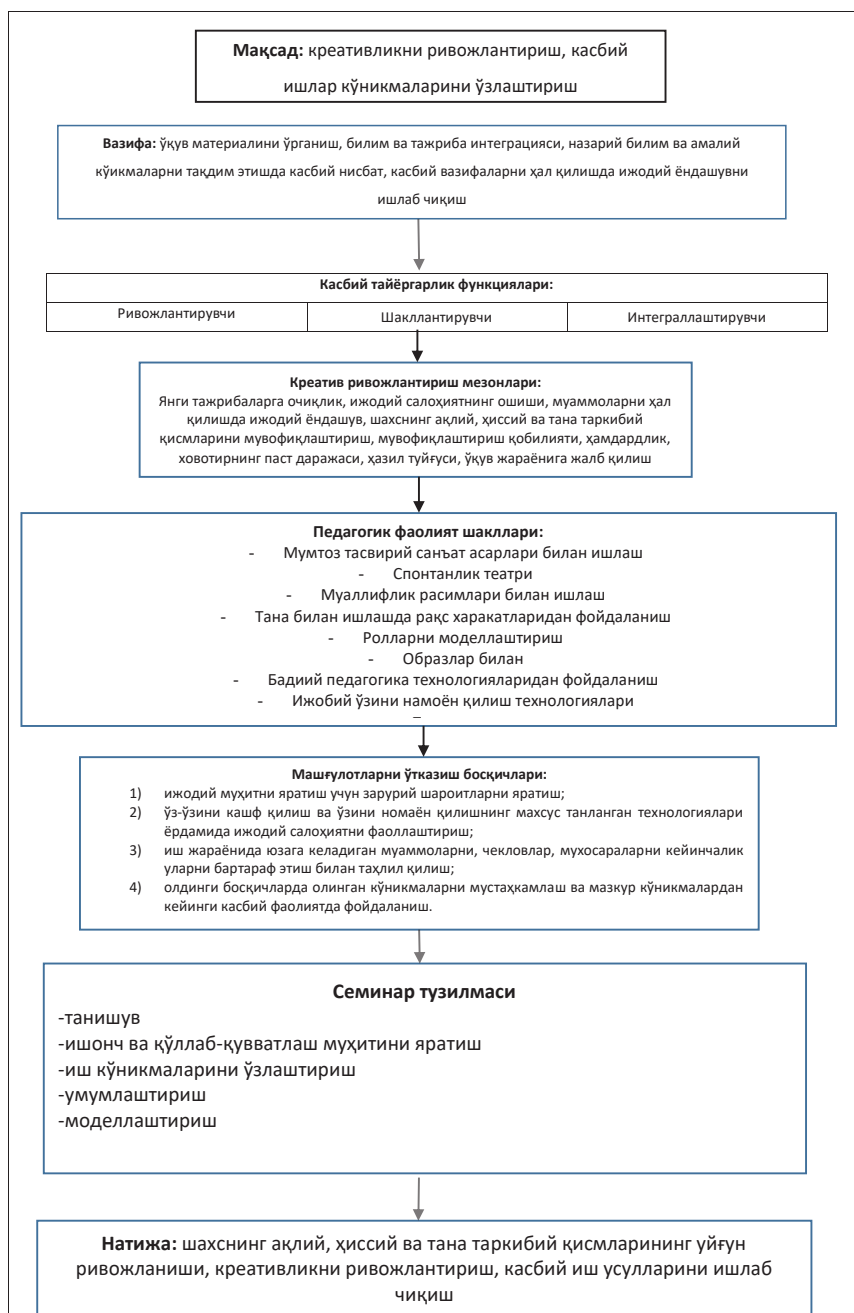
Keywords: competency, competency conciseness, creative, education, educational process, pupils.

Кириш. Умумтаълим муассасаларида ўқувчиларнинг креатив тафаккурини шакллантириш замонавий таълим парадигмаларининг ўзгаришини ҳам талаб этади. Бу парадигмалар ўқувчиларга тайёр мавжуд билимларни ўзлаштиришни эмас, балки энг асосий, зарур билимга қаедай қилиб эга бўлиш қобилиятини шакллантиришга қаратилгандир. Ўқув фаолиятини самарали ташкил қилиш, дарс жараёнида маъруза ва амалий машғулотлардан тўғри фойдаланиш орқали амалга оширилади. машғулотлар жараёнида улардан ўз ўрнида тўғри фойдаланиш ва ўзаро узвий боғлиқ ҳолда қўллай олиш таълим ва тажриба самарадорлигининг муҳим омилларидан биридир.

Адабиётлар шарҳи. О.Д.Никитин фикрига кўра “Тадқиқот жараёнида шахснинг учта ташкил этувчиси (ментал, эмоционал, жисмоний) ажратиб кўрсатилган. Амалиёт даражасида ментал, эмоционал ва жисмоний ташкил этувчилар орасидаги муносабатни учта кесишувчи соҳалар шаклида акс эттириш мумкин. Бундай ҳолатда таълим олиш жараёни барча уч соҳага ҳам таъсирини ўтказди, креативликнинг ўсиши эса, уларнинг тартибга солинган ўзаро таъсири ва бу компонентларнинг интеграциялашуви жараёнини ўзида намоён этади[1]. Педагогик ва психологик технология ишларини шахснинг у ёки бу қисмига таъсири даражаси бўйича уларни ажратиб кўрсатиш мумкин: ментал (маъруза, расм, таҳлил-жараёни, роль ўйнаш орқали ўзаро таъсир);

эмоционал (психодрама, роллик моделлаштириш, гештальттерапия, проектив расм); жисмоний (ҳаракатланиб ишлаш, психодрама, чуқур ботиниш) (6-расмга қаранг).

Педагогика олий ўқув юртлари талабаларини креатив ривожлантиришнинг педагогик модели.

Таклиф этилган модель компонентлари бир-бири билан мантиқий боғланишда ва ўқитиш ҳамда гуруҳда иш олиб бориш bosқичлари билан мувофиқлаштирилган ҳолда амалга оширилиши керак. Бу шартларга амал қилинганда билим ва тажриба бир-бирини тўлдириб боради.

Шуни ҳисобга олиш керакки, амалиётни бир контекстдан иккинчисига кўчирилганда, амалиётнинг ҳамда контекстнинг ўзгариши юзага келади. Буни ҳисобга олиб айтиб мумкинки, эскисидан фарқ қилувчи қандайдир

натижалар билан янги композиция пайдо бўлади ва аксарият ҳолларда бундай натижанинг оқибатини олдиндан мўлжаллаб бўлмайди. Шу сабабли, қисмларга ажратиб таҳлил этишни ва эҳтиёткорона муносабатни талаб этувчи, ноаниқ муносабатли куч билан эксперимент сифатида бошқа контекстли амалиёт турини ҳар қандай силжитишни кўриб чиқиш зарур.

Тақлиф этилган педагогик моделнинг натижаси: шахснинг ментал, эмоционал ва жисмоний ташкил этувчиларини гармоник ривожлантириш, креативликни ривожлантириш, касбий кўникма ишларини ўзлаштиришни назарда тутати. Ушбу модел контекстида, фаолият маҳсулдорлиги мавжудлигини талаб қилувчи, шароитларда, ижодий, ностандарт қарор қабул қилувчи шахснинг қобилияти сифатида, креативлик тушунчаси аниқлаштирилган” – деб таъкидлайди[3].

Шунингдек, Ў.Н.Султонова анъанавий ва компетенциявий ёндошувлар қиёсий таҳлилин келтирган “Олий таълим муассасаларида таълим бераётган профессор-ўқитувчилар томонидан ишлаб чиқиладиган ва фойдаланиладиган ўқитиш технологиялари, бўлажак техник муҳандисларга касбий компетентликнинг қарор топиши, таълим тизимининг таркибий қисми бўлиб, ўз касбини эгаллашнинг аҳамиятли бўлган дастлабки базасини яратишга, келажакда касбий фаолиятни юқори даражада амалга ошириш учун назарий, амалий ва мотивацияли тайёргарликнинг босқичма-босқич шаклланишига ёрдам беради. Анъанавий ва компетенциявий дарсларнинг қиёсий таҳлили куйидагича”

1-жадвал

№	Таълим жараёни элементлари	Анъанавий ёндашув	Компетенциявий ёндашув
1	Мақсадлар	Билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга йўналтирилган	Компетенцияларни Ривожлантиришга йўналтирилган
2	Таълим дастурлари (таълим мазмуни)	Давлат таълим стандартини амалга оширади	Касбий-таълимий дастурларни ўзлаштиришга қаратилган индивидуал йўналиш
3	Таълимни ташкил этиш шакллари	Уқув соатлари ҳажмининг аудиторияда 60%, аудиториядан ташқари 40 % микдорда ташкил этилиши	Индивидуал равишда ишлаш, жуфтликда, кичик гуруҳларда (7+2) ва катта гуруҳларда (25) ишлаш
4	Педагогик жараёни ташкил этиш ва амалга ошириш методлари	Ўқитишнинг - аудитория тизими доирасидаги анъанавий методлар	Индивидуал ва компетентли ёндашувга йўналтирилган ноанъанавий методлар
5	Педагогларнинг фаолият жараёнидаги урни	“Насихатгўй”, “ахборот берувчи”, “баҳоловчи”	“Х,амкор”, “маслаҳатчи”, “ёрдамчи”, “воситачи”
6	Таълим олувчиларнинг фаолият жараёнидаги урни	“Тингловчи”, “қабул қилувчи”, “хотирасида сакловчи”	“Х,амкор”, “тажриба утказувчи”, “тадқиқотчи”, “конструктор-яратувчи”, олган билимларини нотаниш вазиятларда кулловчи

Тадқиқот методологияси. Келтирилган тавсифларни таҳлил этиш натижасида билимлар изланиш ва фикрлаш фаолиятлари, ижод жараёни маҳсули сифатида турли хил шаклларда тизимли, фанлараро ҳамда умумлаштирилган ҳолда аниқлаб олиш мумкин: Компетентли ёндашув дарсларида талабаларни фаоллаштириш учун индивидуал ва табақалашган ёндашувдан фойдаланамиз. Дарс давомида талабаларга табақалаштирилган ёндашиш деганда, мустақил ўқув фаолиятини бошқаришнинг шундай тизими тушуниладики, бунда талабаларнинг индивидуал хусусиятлари ҳисобга олинади. Бу талабаларнинг билиш фаолиятини маълум тизимда бошқариш билан борадиган ўқув-тарбиявий жараён дир. Шунга мос ҳолда ўқитишни ташкил этиш индивидуаллаштирилган ўқитиш дейлади”- деб таъкидлайди[2].

Э.Б.Хужанов таъкидлашча “Табиий фанларни ўқитиш методикасида статистик методни дидактика тамойилларига мос равишда қўллаш кутилган ижобий натижани беради. Умумий ўрта таълим мактабларида табиий фанларни ўқитишда статистик кузатув, ўрганилаётган объектларни гуруҳлаш, статистик кўрсаткичларни ҳисоблаш, олинган маълумотларни таҳлил қилиш, статистик катталикларни график, жадвал ёки матн кўринишида тасвирлаш каби усуллардан фойдаланиш таълим сарадорлигининг ошишига имкон беради”-деган хулосага келган[2].

Компетенциявий ёндошувни қўллаш шарт-шароитлари таҳлили натижалари қуйидаги хулосаларни чиқариш имкониятини берди: умумтаълим муассасаларида ўқувчиларнинг назарий ва амалий тайёргарлигига қаратилган креатив фикрлашни ривожлантириш муаммосидаги, ўқитишнинг ташкилий шакллари орасида назарий ёки амалий машғулотни ажратиб кўрсатиш мумкин. Дидактик талаблардан бири ўқитишдаги изчиллик (билим ва маҳорат, креатив фикрлашни ривожлантириш мақсадларида олдин ўтилган амалий машғулотлар ва маърузалар билан алоқаси) ни таъминлаш зарурияти пайдо бўлади.

Таҳлил ва натижалар. Таҳлил натижаларига таяниб, ўқувчиларда креатив фикрлашни ривожлантиришда, қуйидаги кетма-кетликка эътибор қаратиш зарур деган хулосага келдик:

1.Машғулотнинг чақириқ босқичи. Бу босқичда ўқувчиларни фаоллаштириш, мавзунинг мазмун-моҳиятига ўқувчиларнинг чуқур кириб боришлари, уни тўлиқ англаб етишлари жараёнига тайёрлашни амалга ошириш зарурияти;

2.Машғулот жараёнида креатив фикрлашни ривожлантириш методларини қўллаш босқичи. Бу усуллар ўқув машғулотининг бошланишида ёки исталган қисмида қўлланилиши мумкин. Бу босқичда муаммо ўқувчиларга исталган усулда берилади ва уларнинг фикрлари орқали натижа умумлаштирилиб олинади;

3.Мавзу мазмуни-моҳиятини англаш босқичи. Мавзуга оид хулосавий фикрлар жамланади ва ўқитувчи томонидан янги фикрлар билан тўлдириб борилади;

4.Фикрлаш босқичи. Муҳокама қилинган мавзу юзасидан ўзлаштирилган билим ва тушунчаларни қисқача ёзма баён қилиш тапширилади. Бу топшириқларни бажариш учун синф гуруҳларга ажратилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқ бўйича ўз фикрларини ёзади ва ҳар бир гуруҳ вакили бажарилган топшириқни бошқаларга тушунтириб беради. Булардан ташқари гуруҳларга топшириқни бажариш учун етарли вақт ажратиш, йўл-йўриқлар кўрсатиш, кучли гуруҳларни рағбатлантириб бориш, натижаларни баҳолашга ҳам аҳамият қаратади. Машғулот жараёнида кучли гуруҳ аъзоларини кучсиз гуруҳ аъзоларига алмаштириш ҳам мумкин.

Ўқув машғулотларини ушбу кетма-кетликда ташкил этилганида,

Ўқувчиларнинг креатив фикрлашлари ривожланиб боради, мустақил фикрлаш кўникмаси ҳосил бўлиб, ижодий тафаккурининг ривожланишига замин яради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Никитин О.Д Педагогическая модель креативного развития студентов педагогических вузов. Монография. Москва. Издательство «Музыка», 2017.- с.84.

2. Султанова Ў.Н. Техника олий таълим муассасаларида физика ўқитиш методикасини компетенциявий ёндошув асосида такомиллаштириш. Педагогика фанлари доктори (DSc) диссертацияси Автореферати. Тошкент, 2022.-17 б.

3. Хужанов Э.Б. Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларида физик тушунчаларни статистик метод асосида шакллантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси Автореферати, Тошкент, 2019.-11 б.